

อุปโลกน์แห่งภาพหลอนในเรื่องสั้น “น้ำตก”
ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์

A Metaphor of Hallucination in *Namtok*
by Kanokpong Songsompan

เซจิ อุโดะ*

Seiji Udo

บทคัดย่อ

เรื่องสั้น “น้ำตก” ของกนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เป็นเรื่องสั้นที่อยู่ในรวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่นที่ได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) เมื่อ พ.ศ.2539 เรื่องสั้นเรื่องนี้มีความโดดเด่นที่ความยาว และถูกวิจารณ์ว่ามีโครงเรื่องย่อมาก บทวิเคราะห์นี้จะชี้ให้เห็นว่า เรื่องสั้น “น้ำตก” มีความโดดเด่นที่การสร้างโครงเรื่องอย่างซับซ้อนเพื่อเสนอจิตใจที่สับสนของตัวละครหลัก อันเป็นการแสดงภาวะการโหยหาอดีตและการต่อต้านการเปลี่ยนแปลงแบบสมัยใหม่ที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นแบบดั้งเดิม

คำสำคัญ: เรื่องสั้นไทย; กนกพงศ์ สงสมพันธุ์; แผ่นดินอื่น

Abstract

“Namtok” by Kanokpong Songsompan is a short story in the 1996 S.E.A. Write Award winning *Phaendin Uen* collection. This story is

* ศาสตราจารย์ประจำมหาวิทยาลัยโตเกียวศึกษาต่างประเทศ (Tokyo University of Foreign Studies) โตเกียว ประเทศญี่ปุ่น. ติดต่อได้ที่: udoseiji@gmail.com

outstandingly long and thus was criticized because of its various subplots. This article aims at proving that this story is remarkable in the complexity of its plotting in order to portray the perplexity in the mind of the main character. Plotting together with characterization addresses nostalgia and resistance to the onslaught of modern change which affects traditional local culture.

Keywords: Thai short Story; Kanokpong Songsompan; *Phaendin Uen*

รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น กับเรื่องสั้น “น้ำตก”

บทวิเคราะห์นี้มุ่งพิจารณาสิ่งที่กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ ซึ่งเป็นผู้ประพันธ์เรื่องสั้น “น้ำตก” ต้องการสื่อ โดยจะวิเคราะห์เนื้อหาของอุปสรรคหลายแง่มุมที่ปรากฏออกมาในผลงานดังกล่าว เรื่องสั้นนี้เป็นหนึ่งในรวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น¹ ของผู้เขียนคนเดียวกัน และได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (ซีไรต์) เมื่อ พ.ศ.2539

กนกพงศ์เกิดที่จังหวัดพัทลุงเมื่อ พ.ศ.2509 มีผลงานนวนิยายเรื่องสั้น และบทความคุณภาพเยี่ยมออกมาจำนวนมาก แต่น่าเสียดายที่ป่วยและเสียชีวิตขณะที่อายุยังน้อยเมื่อ พ.ศ.2550 ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความสูญเสียครั้งใหญ่หลวงต่อวงการวรรณกรรมร่วมสมัยของไทย ภาคใต้ของไทย ซึ่งเป็นสถานที่เกิดและเติบโตของกนกพงศ์นั้นเป็นภูมิภาคที่มีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยมุสลิมอาศัยอยู่มาก และเป็นพื้นที่ที่เจ้าหน้าที่ทหารและตำรวจของทางการไทยยังคงต่อสู้อย่างต่อเนื่องกับการก่อความไม่สงบมาจนถึงขณะนี้ พลเรือนที่เสียชีวิตเพราะสถานการณ์รุนแรงก็มีมาก เรียกได้ว่าน้ำ

¹ กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น, พิมพ์ครั้งที่ 2, สำนักพิมพ์นาค, 2539. ในบทความนี้ หากไม่มีการระบุเป็นอย่างอื่น หมายความว่าต้นฉบับของเนื้อหาที่ยกมานั้นอยู่ในเรื่องสั้นชุดเดียวกัน.

คือภูมิภาคที่ตกอยู่ในวงล้อมของความตึงเครียดเชิงการเมืองและการทหาร
สูงสุดในไทย

กนกพงศ์ สงสมพันธุ์ เป็นหนึ่งในนักเขียนที่ได้ชื่อว่าเกิดจาก
 ข้อการะเกด ซึ่งเป็นนิยายสารวรรณกรรมที่สร้างนักเขียนขึ้นมาหลายคน
 ตลอดระยะเวลาหลายปี นิยายสารดังกล่าวริเริ่มขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้แก่
 นักเขียนหน้าใหม่ โดยสุชาติ สวัสดิ์ศรี ผู้มีบทบาทหลายด้านในฐานะ
 นักเขียน นักวิจารณ์ และจิตรกรศิลปะนามธรรม ตลอดจนมีส่วนในการ
 สร้างคุณประโยชน์ให้แก่พัฒนาการของวรรณกรรมไทยปัจจุบันด้วย
 กนกพงศ์ได้รับรางวัลข้อการะเกดจากผลงานเรื่องสั้น “สะพานขาด” เมื่อ
 พ.ศ. 2532 “สะพานขาด” นำเสนอเรื่องราวของตัวเอกซึ่งเป็นทหารของ
 รัฐบาลที่ฝ่าเส้นทางจนแทรกเข้าไปอยู่ระหว่างกลุ่มมุสลิมติดอาวุธกับแม่
 เฒ่าผู้คุ้มคลั่งและเผชิญหน้ากันตรงแนวนรบ ในปีถัดมากนกพงศ์ได้รับ
 รางวัลข้อการะเกดอีก ครั้งนี้ผลงานที่ได้รับรางวัลคือเรื่องสั้น “โลกใบเล็ก
 ของซัลมาน” ซึ่งมีเนื้อหาเป็นเรื่องราวโศกนาฏกรรมของชายคนหนึ่ง
 ที่ดำรงชีวิตอยู่ในแถบชายฝั่งทะเลอันดามัน และตกเป็นเหยื่อของการ
 พัฒนาพื้นที่เพื่อสร้างรีสอร์ท กล่าวได้ว่าผลงานช่วงแรกๆ ของกนกพงศ์ 2
 เรื่อง อันได้แก่ “สะพานขาด” และ “โลกใบเล็กของซัลมาน” เป็นเรื่องสั้น
 แนวสัจนิยมที่ถ่ายทอดโลกแห่งความเป็นจริงออกมาได้อย่างสมจริง ด้วย
 ลักษณะการเดินเรื่องอย่างเป็นรูปธรรม

ทว่าใน 8 เรื่องสั้นของ *รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น* เส้นแบ่งระหว่าง
 โลกแห่งความเป็นจริงกับโลกเพ้อฝันกลับเลื่อนรางไปมาก มีหลายสิ่งที่
 เข้าข่ายเรื่องราวในอดีต ภาพหลอน ความฝัน และความคลุ้มคลั่ง ซึ่งถูก
 นำเสนอผ่านกรอบเวลาในชั่วขณะหนึ่งออกมา และเป็นช่วงเวลา
 ที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบันเข้าด้วยกัน นอกจากนี้ เรื่องราวก็ไม่ได้หยุดอยู่ที่
 “ความตาย” ของมนุษย์เท่านั้น แต่มองได้ว่าผู้เขียนสอดแทรกแง่มุม
 บางอย่างเกี่ยวกับ “ความตาย” ของสัตว์และพืชไว้ด้วย ใน *รวมเรื่องสั้น*

แผ่นดินอื่น ชื่อผลงาน 8 เรื่องที่บรรจุอยู่และปีที่พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก รวมทั้งนิตยสารที่ลงเรื่องนั้น สามารถแจกแจงได้ดังนี้คือ “บนถนนโคลีเซียม” (2535, *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์*), “บ้านเกิด” (2536, *ลลนา*), “แมวแห่งบูเกะกรือซอ” (2536, *ไรเตอร์*), “บางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้น...” (2539, *รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น*), “ผิอยู่ในบ้าน” (2535, *รวมเรื่องสั้นและบทกวีตำนานประชาชน*), “แม่มดแห่งหุบเขา” (2538, *เทรนต์ แมน*), “แพะในกุโบร์” (2539, *กรุงเทพธุรกิจ*) “น้ำตก” (2537, *ไรเตอร์*)

ลักษณะเด่นประการหนึ่งของเรื่องสั้นที่กนกพงศ์แต่งคือ มีขนาดเรื่องที่ยาวกว่าเรื่องสั้นของนักเขียนคนอื่นๆ ส่วนใหญ่เรื่องสั้นมีข้อจำกัดที่เรื่องยาวไม่มี กล่าวคือ เรื่องราวจะต้องสั้น อีกทั้งพล็อตยังต้องกระชับที่สุดด้วย แต่ขณะเดียวกัน สถานการณ์ (situation) ในเรื่องก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นจุดเน้นของเรื่องจะถูกตีกรอบให้พุ่งเน้นไปยังจุดที่ว่าตัวละครจะตอบสนองอย่างไรต่อสถานการณ์ที่ตัวเองประสบอยู่ บุคลิกของตัวละครจะปรากฏออกมาผ่านการกระทำ ภูมิหลังก็จะได้รับการนำเสนอออกมาเฉพาะส่วนที่ถูกเลือกแล้วเท่านั้น สิ่งที่ต้องใส่ใจที่สุดในกรณีของเรื่องสั้นคือภาษา ภาษาที่ผ่านการเพ้นมาใช้ในเรื่องจะเป็นถ้อยคำที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้รับสารเท่านั้น แต่ละคำแต่ละประโยคมีความสำคัญยิ่งยวด และในบรรดาถ้อยคำเหล่านั้นจะมีส่วนหนึ่งที่ผู้แต่งใช้สื่อนัยแฝง เรื่องสั้นที่เขียนขึ้นโดยผ่านกระบวนการเช่นนี้เท่านั้นจึงจะเป็นเรื่องสั้นชั้นเยี่ยมอันเฉียบคม ไม่ต่างจากมิดคมๆ ที่ตัดฉับลงไปที่ฉากของชีวิตและเผยเรื่องราวให้ปรากฏคมชัด อย่างไรก็ตาม เรื่องสั้นของกนกพงศ์ก้าวพ้นไปจากองค์ประกอบ 2 ประการที่เป็นกรอบของการประพันธ์เรื่องสั้นดังกล่าวอันได้แก่ สถานการณ์เดียวและความยาวตามขนบเรื่องสั้น ส่วนการสรรถ้อยคำที่สื่อความได้คมคายนั้นไม่ต่างจากเรื่องสั้นทั่วไป สิ่งเหล่านี้คือลักษณะที่โดดเด่นที่สุดในเรื่องสั้นของกนกพงศ์

ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่อง “บนถนนโคลีเซียม” ช่วงต้นของเรื่องมีเนื้อความเกี่ยวกับบ้านผีสิงที่ได้ยินได้ฟังมาจากแม่เฒ่าเราะบุรี ขณะเดียวกันก็มีเนื้อความที่เขียนไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับความตื้นเขินของของเด็กหนุ่มที่เป็นตัวเอกในเรื่อง และกระบวนแห่งความล่มสลายของหมู่บ้านมุสลิมกับการพัฒนาเมืองสู่ความทันสมัย (คิวิไลซ์) แม้มี 3 เรื่องราวหลักเช่นนั้น แต่สมดุของแต่ละเรื่องก็ลงตัวพอเหมาะ และนำไปสู่การถ่ายทอดภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมมุสลิมทางภาคใต้ของไทยโดยสมบูรณ์ ส่วนในเรื่อง “บ้านเกิด” เนื้อเรื่องหลักๆ เกี่ยวกับปรียาซึ่งเป็นลูกคนละแม่ และภายหลังเสียสติกับความรู้สึกผิดของตัวเองผู้มีใจรักใคร่ปรียา แต่นอกจากเรื่องปฏิสัมพันธ์ทางอารมณ์ระหว่างชายหนุ่มหญิงสาวในเรื่องแล้ว ก็ยังพบว่ามีรายละเอียดค่อนข้างมากและยาวว่าด้วยบุคลิกกับการกระทำของพ่อแม่ตัวเอก และความสัมพันธ์ตึงเครียดกับทหารที่เข้าไปในหมู่บ้านมุสลิม สำหรับเรื่องสั้น “บางสิ่งบางอย่างเกิดขึ้น” ซึ่งมีตัวเอกเป็นผู้หญิงนั้น นี่คือผลงานหนึ่งในไม่กี่เรื่องของกนกพงศ์ไชยมุมมองหลักผ่านสายตาผู้หญิง เรื่องราวในบทประพันธ์นี้ก็มี 2 พล็อตที่ดำเนินคู่ขนานกันไป เรื่องหนึ่งคือการนัดหยุดงานที่โรงงานซึ่งตัวละครเอก พ่อ และพี่ชายทำงานอยู่ ส่วนอีกพล็อตหนึ่งคือเรื่องของตัวเอกที่ถูกพวกผู้ชายในละแวกนั้นกระทำการรุนแรงทางเพศอย่างต่อเนื่องและสูญเสียความตระหนักในศักดิ์ศรีแห่งตนกับความล่มสลายของครอบครัวสิ่งที่เชื่อมโยง 2 เรื่องราวเข้าด้วยกันคือคำสาป สมัยเป็นสาวตัวเอกเคยเห็นภาพแม่สุนัขกัดลูกตัวเองตาย เหตุการณ์นั้นกลายเป็นบาดแผลทางใจทำให้คิดว่าการที่ตัวเองประสบเรื่องเลวร้ายซ้ำแล้วซ้ำเล่าเป็นเพราะถูกสาป

เมื่อพิจารณาชื่อ *รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น* จะนึกภาพได้โดยไมยากนักว่า ลักษณะสำคัญของรวมเรื่องสั้นชุดนี้คือ การสร้างสรรค์เรื่องราวที่บอกเล่าสิ่งที่เกินเลยไปจากธรรมชาติของแผ่นดินนี้ หรือปฏิสัมพันธ์กับตัวตนเชิงจิตวิญญาณ และหากใช้จินตนาการให้กว้างขึ้นไปอีก ย่อมรู้สึก

ได้ถึงความหวานไฉวของนักเขียนอันเกิดจากการสิ้นสุดยุคสมัยหนึ่ง เช่น ใน “บนถนนโคลีเซียม” แม่เฒ่าเราะบัวร์พูดกับตัวเองว่า “มัน (ญาติ) ร่ายมนต์ให้คนฆ่ากัน ให้โลกเต็มไปด้วยความสนุกสนานครั้นครบวงล้อดสดๆ ต่อให้พระอัลลาะห์ ต่อให้อีกสิบพระคริสต์มาปิดเป่า หรือร้อยพระพุทธเจ้ามากำเนิด ก็ไม่อาจจัดเวทมนต์นี้ออกไปได้หรอก” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 24) และในส่วนท้ายของเรื่อง “บ้านเกิด” ก็มีข้อความว่า “มนุษย์กำลังกลายเป็นอะไรไปไม่รู้ โศกนาฏกรรมกำลังจะเกิด” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 106) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ กนกพงศ์ ไม่ได้ถ่ายทอดแค่ภาพของหมู่บ้านมุสลิมเล็กๆ ทางภาคใต้ของไทยที่ซึ่งค่านิยมด้านชนบประเพณีกำลังถูกบีบให้เปลี่ยนแปลงหลังจากถูกคลื่นความทันสมัยโหมกระหน่ำเท่านั้น แต่ผู้อ่านสามารถตีความสารจากมุมมองเชิงวิพากษ์ของกนกพงศ์ ที่เขียนถึงเรื่องต่างๆ ได้ผ่านข้อความเหล่านั้นด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการเข้ามาของวัตถุนิยมล้นเกินและสังคมนาสระเทศ การกำหนดมาตรฐานให้แก่วัฒนธรรมตามอิทธิพลของโลกาภิวัตน์ หรือเรื่องคนยุคปัจจุบันที่ห่างจากธรรมชาติซึ่งบ่มเพาะแรงบันดาลใจอันพร้อมให้แก่นุชนุชและออกห่างจากค่านิยมเชิงชนบ ทั้งนี้มุมมองเหล่านั้นปรากฏชัดที่สุดในเรื่อง “น้ำตก” ซึ่งเป็นเรื่องสุดท้ายใน *รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอื่น*

การผูกเรื่องใน “น้ำตก” ใช้กลวิธีดำเนินเรื่อง 2 แนวคือ แนวตั้ง (เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์) และแนวนอน (เรื่องธรรมชาติ) การดำเนินเรื่องในแนวตั้งคือ ประเด็นที่เกี่ยวกับตัวเองซึ่งเกิดในครอบครัวโนรา กับเรื่องความสัมพันธ์ที่ขาดความมั่นคงกับผู้หญิง ส่วนการดำเนินเรื่องในแนวนอนคือเรื่องธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา กับเมฆ ลำธาร กับน้ำตก และเรื่องสิ่งมีชีวิต เช่น ช้าง ผีเสื้อ แมลงปอ สองแนวนี้อย่างเข้าหากันโดยมีลำธารที่ไหลลงมาจากภูเขาเป็นตัวเชื่อมให้เรื่องประสานเป็นเนื้อเดียว แต่โดยพื้นฐานแล้ว การประสานสองสิ่งที่มีรูปลักษณะความเป็นตัวตนต่างกันให้เป็นเรื่องเดียวกันนั้นทำได้ง่าย ๆ กลวิธีเพื่อบรรจุจุดประสงค์ดังกล่าวคือ อุปลักษณ์ (metaphor) ในหลากหลายแง่มุม และเมื่อตีความอุปลักษณ์

เหล่านั้นก็จะเริ่มเข้าใจกระจ่างว่าสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อด้วยคำว่า “น้ำตก” คืออะไร ในส่วนต่อไป บทความนี้จะวิเคราะห์ตามการดำเนินเรื่องว่า ผู้เขียนใช้อุปลักษณะอย่างไร และจะชี้ชัดว่าผู้เขียนต้องการใช้อุปลักษณะเหล่านั้นสื่ออะไรแก่ผู้อ่าน

เรื่องราวโดยสังเขปของ “น้ำตก” มีดังนี้

“ผม” ซึ่งเป็นนักเขียน ย้ายไปอยู่ที่บ้านในต่างจังหวัดซึ่งมีลำธาร อยู่ใกล้ๆ มองออกไปเห็นยอดเขา “ผม” ไปอยู่ที่นั่นเพื่อใช้จินตนาการ สร้างสรรค์งานเขียน ตอนที่ “ผม” นอนพักผ่อนอยู่ตรงระเบียง ผู้หญิงที่อาศัยอยู่อีกฝั่งของลำธารก็มักจะมาหาและชวนคุยอยู่บ่อยๆ “หล่อน” ผู้นี้เป็นนางรำโนรา ซึ่งถือว่าเป็นพวกเดียวกันเพราะ “ผม” ก็มีสายเลือดโนรา อยู่เหมือนกัน ระหว่างที่พูดคุยกันเกี่ยวกับเรื่องคุณไสยและเรื่องเข้าทรง ของตาและแม่ ใจ “ผม” ก็รู้สึกสนใจ “หล่อน” ขึ้นมาอย่างมาก “หล่อน” ชวนผมไปเที่ยวบ้าน “ผม” ตัดใจปฏิเสธคำชวนไม่ได้ วันหนึ่งจึงไป และพบลูก ลูกสะใภ้ หลาน และสามีของ “หล่อน” ผู้เป็นสามีนั้นทำงานไม่ได้ นับตั้งแต่ตกต้นไม้ได้รับบาดเจ็บเป็นต้นมา บางครั้ง “ผม” ก็ขึ้นไปใน ละแวกน้ำตกบนเขาบ้าง จากแถบนั้นสายน้ำตกไหลลงไม่ขาดช่วง ตรงดิ่ง จากเขาสูงตระหง่านมีดตะมีนแลดูน่าคร้ามเกรง “ผม” หลงใหลเสน่ห์นั้น มี อยู่ครั้งหนึ่ง “ผม” กับเพื่อนที่มาเยี่ยมจากกรุงเทพฯ หมายถึงบินขึ้นไป ที่ น้ำตกนั้น จึงพากันออกไปเลาะลำธารย้อนกระแสน้ำ หลังจากปีนอย่าง ยากลำบากขึ้นไปถึงจุดพักในที่สูงได้ในที่สุดก็พบบึงที่มีหินล้อมรอบเป็น กำแพงขนาดใหญ่ แต่น้ำตกที่มองเห็นจากเบื้องล่างนี้ขึ้นไปยังห่างไกล ความจริงนักกว่าจะถึง จึงลงเขาไปคล้ายกับถูกตึงด้วยเสียงทักกลองโนรา ที่ได้ยินมาจากหมู่บ้าน เพื่อนกลับกรุงเทพฯ ส่วน “ผม” เก็บตัวอยู่ในบ้าน มุ่งเขียนนิยายอย่างเดียว แต่การสร้างสรรค์งานก็ถูกขัดจังหวะลงด้วยคำ ของ “หล่อน” ที่ชวนให้ไปดูช้างติดหล่ม ช้างประสบอุบัติเหตุตกหล่มตอนที่ กำลังทำงานตัดต้นยางอยู่บนเขา มันดิ้นตัวขึ้นจากหล่มไม่ได้และตายใน ไม่กี่วันต่อมา “ผม” นึกเรื่องพิธีฝังศพช้างที่ตัวเองเคยเห็นเมื่อตอนเป็นเด็ก

ขึ้นมาได้ แต่ครั้งนี้การผั่งข้างเป็นไปอย่างเรียบง่าย หลังจากผั่งข้างแล้ว ก็มี การแสดงโนราถวาย การรำของ “หล่อน” มีท่าที่ประเปรียวตามแบบฉบับ ตาของ “ผม” แต่ไร้พลังในการรำ หน้าซ้ำ “ผม” ยังได้รู้ด้วยว่า “หล่อน” อายุ 48 ปีแล้ว ใจ “ผม” ทุกข์ทรมานเพราะความปวดร้าวรุนแรง ตอนหนึ่งอยู่ท้าย รถขากลับ “หล่อน” โงกหลับลงมาซบไหล่ จิตใจ “ผม” ทรมานเพราะความ เกลียตที่มีต่อ “หล่อน” กับความกลางแกลงใจต่อตัวเอง รุ่งเช้าวันถัดมา “ผม” ออกไปยืนกลางลำธาร มองไปยังน้ำตกที่ซ่อนตัวอยู่หลังม่านเมฆ แม้มองไม่เห็นด้วยตา แต่ก็รู้ว่าน้ำตกอยู่ตรงนั้นแน่ๆ

น้ำตกในฐานะภาพหลอนจากจินตนาการ

เรื่องสั้น “น้ำตก” มีลักษณะเด่น 3 ประการคือ 1) ตัวละครทั้งหมด ในเรื่องไม่มีชื่อ 2) ภาพนึกย้อนถึงอดีต ความฝัน และภาพหลอนถูก สอดแทรกเข้าไปผ่านพล็อตเรื่องหลายพล็อต 3) บทสรุปของเรื่องไม่กระจ่าง ปล่อยทิ้งไว้ให้ผู้อ่านคาดเดาหรือตีความเอง จากเหตุผลเหล่านี้ เมื่อ เปรียบเทียบกับเรื่องสั้นเรื่องอื่นๆ แล้ว เรื่องสั้น “น้ำตก” จึงเปิดโอกาสให้ ผู้อ่านตีความได้หลากหลายแง่มุม และด้วยคุณลักษณะเช่นนี้ การอ่าน ตีความของผู้เขียนบทความดังที่จะปรากฏต่อไปนี้ก็เพียงการเสนอ ความเป็นไปได้ของแง่มุมหนึ่งในบรรดามุมมองมากมายที่อาจเกิดขึ้นได้ จากการอ่านบทประพันธ์นี้

น้ำตกที่ปรากฏในเรื่องสั้น “น้ำตก” มีอยู่ 2 แห่งและสิ่งที่เชื่อมโยง น้ำตก 2 แห่งเข้าด้วยกันคือลำธารหลังบ้านของตัวเอก ส่วนต่อไปของ บทความนี้จะเป็นการพิจารณาตามลำดับว่า น้ำตก 2 แห่งกับลำธารได้รับการ นำเสนอผ่านผู้เล่า (ในเนื้อเรื่อง ตัวแทนของมุมมองก็คือ “ผม”) อย่างไร

หลังจากผมบังเอิญพบกับ “หล่อน” ไม่กี่วันก็ไปชุดแ่งสำหรับการ ลงแช่น้ำในลำธารหลังบ้านที่มีน้ำลึกเพียงปริ่มเข่า จากนั้นเป็นต้นมา

การพบกันระหว่าง “หล่อน” กับ “ผม” มักจะเกิดขึ้นตอนผมอาบน้ำอยู่ในอ่างที่ลำธาร ตรงนั้นคือพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดความผ่อนคลายทางจิตใจอีกแห่งหนึ่งซึ่งไม่ใช่บ้านที่ “ผม” ใช้สร้างสรรคงานเขียนโดยเฉพาะ ถัดจากตรงนั้นขึ้นไปราว 2 กิโลเมตรมีชั้นน้ำตก ตอนนี้น้ำตกที่กว้าง 4 เมตร มีน้ำน้อย นั่นคือน้ำตกแห่งที่ 1 ช่วงที่ย้ายมาอยู่ได้ไม่นานมีการกล่าวถึงเรื่อง “ผม” ไปที่นั่นในฐานะเหตุการณ์ครั้งอดีต ความรู้สึกของ “ผม” ในตอนนั้นคือ “ผมพลอยใจระทึกเมื่อนึกถึงฤดูน้ำหลาก” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 336) และขณะที่ “ผม” กำลังฟังคำพูดของ “หล่อน” ที่เล่าว่าเมื่อก่อนน้ำตกแห่งนี้ก็มีน้ำมากอยู่ แต่อันที่จริง สิ่งที่ “ผม” กำลังมองอยู่คือน้ำตกแห่งที่ 2 ที่ไหลดิ่งลงมาจากเมฆที่ปกคลุมยอดเขาข้างหน้าอยู่ น้ำตกแห่งที่ 2 นี้ปกติเป็นน้ำตกที่ถูกเมฆบังอยู่ตลอด มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า แต่ตอนนี้มองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะ “แสงแดดส่องสะท้อนน้ำตกบนยอดเขา เลื่อมวาวราวประกายไข่มุก ทั้งดิ่งลงจากหมู่เมฆ ชวนให้นึกเห็นกระแสน้ำ ซึ่งไหลผ่านตัวผมเป็นธารน้ำจากสรวงสวรรค์” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 335) แต่ตัวเอกไม่ได้ป็นขึ้นเขาไปดูใกล้ๆ เอาเข้าจริงนั่นเป็นการสะท้อนแสงอาทิตย์ และตัวเอกเพียงแต่จะเห็นว่านั่นคงจะเป็นน้ำตก ถ้าน้ำตกแห่งที่ 2 มีอยู่จริงและแม่น้ำที่ไหลลงมาจากตรงนั้นคือแม่น้ำที่ตัวเอกนำร่างกายลงไปแช่อยู่ในขณะนั้นละก็ ย่อมหมายความว่า “ผม” ได้นำร่างกายลงไปแช่น้ำ “ซึ่งไหลผ่านตัวผมเป็นธารน้ำจากสรวงสวรรค์” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 335) จริงๆ นอกจากนี้ ตัว “หล่อน” เองก็ไม่ได้พูดถึงน้ำตกแห่งที่ 2 ที่ตัวเอกคิดว่ามองเห็นเลยสักคำแม้จนถึงตอนท้ายก็ตาม และเนื่องจากผู้ที่บอกให้เขารู้ถึงการมีอยู่ของน้ำตกแห่งที่ 1 คือผู้หญิงคนนี้นั้น ดังนั้น ถ้าน้ำตกแห่งที่ 2 มีจริง “หล่อน” ก็ไม่จำเป็นจะต้องปิดบังข้อมูลนั้นจากเขาแต่อย่างใด จากสภาพดังกล่าว ตัวตนเชิงกายภาพของน้ำตกแห่งที่ 2 ยังอยู่ในขั้นที่อาจจะมียูอยู่จริงหรืออาจจะไม่มีอยู่จริงก็ได้ ทำให้เข้าใจได้ว่า ผู้แต่งได้เขียนให้เห็นว่าสิ่งนั้นตั้งอยู่ระหว่างความเป็นจริงกับ

จินตนาการเท่านั้น แม้กระนั้นก็ตาม ตัวเอกก็ครุ่นคิดพิจารณาถึงน้ำตกแห่งที่ 2 และตอนนั้นเองที่ “หล่อน” ได้ชวนเขาไปเที่ยวบ้านหล่อน

ก่อนรุ่งคิณั้น “ผม” เจอฝนครั้งแรกหลังจากที่ไม่ได้เจอมานาน และในที่สุดก็เริ่มลงมือเขียนประโยคแรกของนิยาย ต่อมาก็ไปดูลำธารที่คิดว่าปริมาณน้ำคงจะเพิ่มขึ้น แต่ถูก “หล่อน” ท้วงว่า “ฝนหัวแรก น้ำยังไม่มาหรอก” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 340) แล้ว “ผม” ซึ่งเหมือนกับถูกอ่านใจออกก็เกิดความรู้สึกใกล้ชิดกับ “หล่อน” มากขึ้นอย่างไม่เคยเกิดมาก่อน หลังจากนั้น 4 วัน “ผม” ซึ่งอาบน้ำอยู่ในลำธาร เมื่อได้เห็น “หล่อน” ในชุดที่ไม่ใช่ผ้าปาเต๊ะ เสื้อแขนกระบอก ตีระบายลูกไม้ ซึ่งเป็นชุดตามประเพณีเหมือนที่ใส่อยู่เป็นประจำ แต่เป็นเสื้อผ้าทันสมัย ก็รู้สึกผิดหวังเล็กน้อย ความรู้สึกชอบพอหรือชิงชังของ “ผม” ที่มีต่อ “หล่อน” เช่นนี้ถูกผูกไว้กับน้ำตกและลำธารที่นั่นนั้นไหลลงมาหรือภาพลักษณ์ของน้ำที่หล่อหลอมร่างกายตัวเอง โดยถูกโยงเข้าหากันเสมอ และเล่าถ่ายทอดออกมาเป็นสัญลักษณ์ (symbol)

ในอดีต “ผม” เคยเห็นยอดเขาที่ไม่ถูกเมฆบังแค่ครั้งเดียวเท่านั้น “ทว่าในแสงจันทร์สว่างนวล ผมไม่เห็นมันสวยสง่าเยี่ยงนี้” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 348) สิ่งที่กำลังถูกเปรียบเทียบตรงจุดนี้คือพระอาทิตย์ที่ส่องยอดเขาอย่างงดงามจากด้านหลังของแนวสันเขา และเขาเคยเห็นภาพนั้นมาแล้ว แต่ยอดเขาที่ตัวเอกกำลังเห็นในขณะนี้ปรากฏอยู่ภายใต้แสงจันทร์ และในการได้เห็นน้ำตกแห่งที่ 2 นั้น คือการเห็นภายใต้แสงอาทิตย์ที่ลอดลงมาจากยอดเขาที่ถูกเมฆบัง ทว่าตอนนี้ยอดเขาที่เห็นไม่มีเมฆแล้ว แต่แม้กระนั้นก็ยังมองไม่เห็นน้ำตกอยู่นั่นเอง ข้อความส่วนที่บอกว่า “สายน้ำตกซึ่งทิ้งดิ่งลงจากหมู่เมฆกลับไม่ปรากฏอยู่เลย” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 348) บอกเป็นนัยว่าน้ำตกแห่งที่ 2 จะเผยโฉมตัวเองออกมาให้เห็นก็ต่อเมื่ออยู่ภายใต้แสงอาทิตย์เท่านั้น พระอาทิตย์

ทรงอิทธิพลครองเวลากลางวัน พระจันทร์ครองเวลากลางคืน ตรงนี้ก็มีอุปลักษณะแฝงอยู่เช่นกัน

หลังจากว่างเว้นไม่ได้ไปน้ำตกแห่งที่ 1 “ผม” ไปที่นั่นอีกครั้ง ภายหลังจากการไปบ้าน “หล่อน” และได้เห็นสายตาไม่ยอมรับของลูกสะใภ้ ภรรยาลูกชายคนโตของ “หล่อน” บรรยากาศของน้ำตกในตอนนี้เป็น “สายน้ำตกดูอ่อนไหว ค่อยๆ ทิ้งตัวลงในแอ่งราวหญิงสาวล้มตัวลงบนเตียงอันนุ่มนวล” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 352) จบจนถึงตอนนี้อย่างไรก็ตาม ผู้แต่งได้แสดงภาพความเย้ายวนใจหรือการปลอบประโลมใจอันเกิดจากน้ำตก แต่ “ผม” ลังเลที่จะปล่อยตัวไปกับความเย้ายวนใจนั้น “ผมนี้กลัวสายน้ำจะกวักมือเรียกให้กระโดดลงไป” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 352) และบัดนี้โอกาสที่จะทำหยาการปีนขึ้นไปสู่น้ำตกแห่งที่ 2 ที่อยู่ในโลกของภาพหลอนก็เกิดขึ้นเมื่อเพื่อนจากกรุงเทพฯ มาเยี่ยมเยียน สำหรับสายตาของเพื่อนซึ่งเรียกได้ว่าเป็นบุคคลที่ 3 นั้น มองว่าน้ำตกแห่งที่ 2 ไม่ใช่สภาพความจริงในเชิงกายภาพเสียทีเดียว แต่เป็นสภาพใกล้เคียงกับความจริงเสียมากกว่า ซึ่งในจุดนี้มีการกล่าวถึงไว้ว่า “วันนั้นสายน้ำตกบนยอดเขาส่องประกายชัดเจนมาก กระทั่งเพื่อนของผมก็อยากขึ้นไปดูให้เห็นกับตา” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 353) อย่างไรก็ตาม เมื่อเดินย้อนกระแสน้ำในลำธารและปีนแนวชันของภูเขาขึ้นไป 3 วัน สิ่งที่ปรากฏอยู่ตรงจุดที่ไปถึงนั้นไม่ใช่ น้ำตก แต่เป็นแค่วังที่มีผาชันตั้งฉากล้อมสามด้าน แม้ไปถึงตรงนั้นแล้ว “แต่เราผิดหวังที่ไม่เจอน้ำตก” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 358) ในส่วนนี้ผู้แต่งได้แสดงภาพการถูกปฏิเสธ (rejection) หรือ อัญภาวะ (alienation) จากน้ำตกแห่งที่ 2 ไว้

ต่อมาโครงเรื่องจากตรงนั้นก็ผลละจากน้ำตกแห่งที่ 2 ไปสู่เรื่องการตายของช้างกับการฝังช้าง การประหวัดถึงความหลังเกี่ยวกับตาผู้เป็นโนรา และการรำของ “หล่อน” ในการแสดงโนรกายหลังพิธีฝังช้าง ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะ “ผม” รู้แล้วว่าน้ำตกแห่งที่ 2 ที่ตามหาอยู่กับเพื่อนนั้น

คือภาพลวง และกลับจากโลกนั้นเพราะเสียงแสดงโนราที่ได้ยินจากด้านล่างดึงให้หวนกลับมา แล้วตัวเอกซึ่งกลับจากโลกของความเพ้อฝันมาสู่โลกแห่งความจริง ก็เริ่มลงมือเขียนนิยายเรื่อง “ความทรงจำของคนอีกรุ่น” ส่วนความรู้สึกที่มีต่อ “หล่อน” ผู้เป็นนางรำโนราก็ดุเดือดขึ้นมาอีก แต่เขาไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูดได้ แล้วส่วนเรื่องน้ำตกแห่งที่ 2 ปรากฏออกมาอีกครั้งแค่ในฉากสุดท้ายเท่านั้น โดยอยู่ในฉากที่ว่า “ชั่วขณะที่ผมยืนนิ่งอยู่กลางสายธาร เฟื่องจ้องยอดเขารวมมองเห็น ผมรู้ว่ามือน้ำตกสายหนึ่งอยู่ในความมืดเบื้องหน้านั้น” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 375) น้ำตกแห่งที่ 2 ที่ผู้เล่าเรื่องใส่ใจตระหนักถึงตัวตนของมันอย่างชัดเจนขนาดนี้ กลับปฏิเสธ “ผม” กลางคืนและผู้เขียนคาไว้เช่นนั้นจนจบโดยไม่เผยวิเวกที่จะเสนอคำตอบใดๆ เพื่อสร้างความกระจ่าง

เมื่อพิจารณาตรงจุดนี้จะพบว่าการเสนอภาพน้ำตกแห่งที่ 1 กับแห่งที่ 2 ไม่ได้เป็นแค่การเสนอความขัดแย้งทวิภาค (binary opposition) ที่โยงความเป็นจริงกับจินตนาการไว้ด้วยกันเท่านั้น แต่จริงๆ แล้วน้ำตก 2 แห่งนี้ยังสะท้อนนัยเชิงเปรียบเทียบโดยอิงกับแกนเวลาและแกนสถานที่ด้วย กล่าวคือ ในสภาพที่เกิดขึ้นจริง น้ำตกแห่งที่ 1 กับ ลำธารที่อยู่หลังบ้านหรือข้างดิดหล่ม ซึ่งต่างก็สามารถยืนยันตัวตนทางกายภาพได้จริง นั่นคือโลกที่อยู่ในภาคปัจจุบันซึ่ง “ผม” กับ “หล่อน” กับ “ข้าง” กำลังดำเนินชีวิตอยู่ในอีกด้านหนึ่ง นอกจากภาพหลอน ความฝัน และสิ่งที่ได้ยินมาแล้ว ก็ยังมีน้ำตกแห่งที่ 2 ที่ไม่สามารถยืนยันตัวตนได้แม้จะถึงช่วงท้ายสุดและเบี่ยงนัยยอดเขาที่มีผาชันล่อมนั้นคือโลกในช่วงเวลาของภาคอดีตซึ่งบรรดาผู้ล่วงลับอย่างแม่ ตา และน้ำของ “ผม” ตลอดจนถึงของ “หล่อน” และข้างที่อยู่ในความทรงจำของ “ผม” เคยดำรงชีวิตอยู่นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาเรื่องที่ว่าลำธารคือกระแสน้ำที่หล่อไหลต่อเนื่องโดยเชื่อมน้ำตก 2 แห่งนี้ไว้ ก็กะเนได้ว่า ลำธารนี้แท้จริงแล้วคือกระแสเลื่อนไหลของเวลาจากอดีตสู่ปัจจุบันที่ไม่เคยถูกขัดให้ขาดช่วง กล่าวคือประเมินได้ว่าจุดนี้สื่อความหมายถึงประวัติศาสตร์แห่งความเป็นไปของผู้คน ซึ่งตรงนี้

มีการรับช่วงคุณค่าเชิงศิลปะต่อมาอีกด้วย และประเด็นสำคัญอย่างยิ่งตรงนี้คือ “ผม” ซึ่งเป็นผู้เล่าเรื่อง รู้สึกยึดเหนี่ยวโหยหาอดีต ความรู้สึกนั้นกับภาวะปัจจุบันได้ผสมผสานเป็นเนื้อเดียวกัน เกิดเป็นความสัมพันธ์เหมือนเหรียญที่ย่อมมีด้านหน้ากับด้านหลัง

ส่วนที่สนับสนุนประเด็นนี้เด่นชัดที่สุดคือเนื้อเรื่อง 2 ตอนสั้นๆ ที่ฉายภาพของแมลงปอกับผีเสื้อ “ผม” ซึ่งไม่อาจทานทนสายตาที่เต็มไปด้วยแววขุนขวางของเพื่อนหญิงของ “หล่อน” ได้ออกไปที่ลำธารหลังบ้าน (ลำธารเชื่อมต่อน้ำตกแห่งที่ 1) ครั้นแล้วก็เห็น “แมลงปอตัวโตที่สุดเท่าที่เคยเห็น ตัวขนาดนิ้วก้อย” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 346) อยู่ๆ ก็ร่วงลงที่ผิวน้ำ แมลงปอโผบินจากลำธารขึ้นมาได้ แต่เนื่องจากเกิด “การบินที่ไม่อาจควบคุมทิศทาง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 346) จึงร่วงลงไปที่ผิวน้ำอีก และคราวนี้ถูกกระแสน้ำพัดพาหายไป ในจังหวะนั้นหูของ “ผม” ก็แว่วเสียงทักกลองโนราตอนนางนศพของตาขึ้นมาอย่างแจ่มชัด คำถามตรงนี้คือ การบรรยายภาพ “แมลงปอตัวโตที่สุดเท่าที่เคยเห็น” และ “การบินที่ไม่อาจควบคุมทิศทาง” สื่อความหมายอะไร หรือเหตุใดความทรงจำเกี่ยวกับตาจึงปรากฏขึ้นมาอย่างกะทันหัน ด้วยเรื่องของแมลงปอตรงนี้เพียงอย่างเดียว

อาจจะอ่านได้ยากว่าความประสงค์ของผู้แต่งคืออะไร แต่เมื่อตีความเทียบกับตอนเห็นผีเสื้อหลังจากเดินย้อนกระแสน้ำหมายจะไปยังน้ำตกแห่งที่ 2 จนไปถึงในที่สุดแล้ว ก็จะพบว่าสิ่งที่ผู้แต่งต้องการสื่อปรากฏชัดยิ่งขึ้น ผีเสื้อซึ่งมี “ปีกเหลืองสลับดำสวยงาม” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 359) มาเกาะที่ปลายจมูก “ผม” และย้ายไปเกาะที่ใบหู แม้จะบัดจมูก แต่ผีเสื้อก็ไม่มีท่าทีว่าจะหนี อีกทั้งใหญ่มันก็บินไปบนบึง ลักษณะเช่นนี้ “ดูบอบบางทว่าผืนึกความแข็งแกร่งไว้ในที่ เป็นการบินอย่างอิสระแต่มีจังหวะ” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 359) ตอนนั้นเอง “ผม” ก็นึกขึ้นมาได้

ว่า “*ท่าราชของตาในฝันสวงามเยี่ยงนี้*” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 359) และทันทีหลังจากนั้น ผีเสื้อก็ถูก “*นกซึ่งเราไม่รู้จักชื่อ*” กินเป็นเหยื่อ

ด้วยลักษณะเช่นนี้ ถ้าเข้าใจได้ว่า ในฉากที่ต่างกันทั้งเวลาและสถานที่ สิ่งที่ถูกเนื้อความ 2 ตอนว่าด้วยแมลงปอกับผีเสื้อเข้าด้วยกัน อย่างแนบเนียนคือ ตาที่เป็นโนรา ก็จะเข้าใจความหมายของ “*การบินที่ไม่อาจควบคุมทิศทาง*” นั้นได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ สิ่งที่ถูกแมลงปอสื่อความหมายคือ ชะตากรรมของการรำโนราในปัจจุบันซึ่งไหลลู่ไปตามกระแสไหลของกาลเวลาและเคลื่อนไปบนนครรองเชิงพาณิชย์ ในทางตรงกันข้าม สิ่งที่ถูกผีเสื้อสื่อความหมายคือ โนราคืองานที่เป็นศิลปะการแสดงของยุคสมัยตา ซึ่งแม้จะ “*หาได้มีคุณค่าเลอเลิศใดๆ ไม่*” แต่ “*คุณค่าแห่งงานดังกล่าวซุกรวงทองใสอยู่ในวิญญูณให้คนรุ่นหลังได้เก็บเกี่ยว*” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 369) ทั้งแมลงปอและผีเสื้อต่างก็จะล่วงสู่ความตายทั้งสิ้นอย่างแน่นอน แต่ทว่าความตายของแมลงปอ หากจะว่าไปคือความตายแบบหมดเรี่ยวแรง หรือเป็นพฤติกรรมฆ่าตัวตาย ในทางกลับกัน ผีเสื้อจบชีวิตลงเพราะถูก “*นกซึ่งเราไม่รู้จักชื่อ*” กินเป็นอาหาร “*นก*” ที่ว่านี้คือพลังไร้ความปราณีที่ตดฉับเข้าไปที่กาลอันได้แก่อุดมกับปัจจุบันให้สะบัดลง ซึ่งก็คงปรากฏกระจ่างยิ่งขึ้นว่านั่นคือการสื่อถึงความเปลาเปลี่ยนทางใจที่ก่อเกิดขึ้นมาเพราะการพัฒนาก้าวสู่สมัยใหม่หรือการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ตลอดจนความปราชัยของศิลปะ

นอกจากนี้ ยังสามารถเปรียบเทียบในทำนองเดียวกันได้ในส่วนอื่นอีกคือ ระหว่างการฝังศพข้างในสมัยก่อนที่จัดอย่างขริบขลัง กับการฝังข้างลากซุงที่ฝังติดหล่มอีกตัว ซึ่งกระทำโดยที่ “*ทุกอย่างช่างดูง่ายดายเหมือนไม่มีความสำคัญอะไรเลย*” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 373) หรืออีกส่วนหนึ่งคือจุดที่เกี่ยวข้องกับน้ำตก 2 แห่ง กล่าวคือ ในด้านหนึ่งคือการถ่ายทอดภาพของลำธารที่เชื่อมน้ำตกแห่งที่ 1 แต่ในอีกด้านหนึ่ง คือการแสดงภาพของบึง (อุปลักษณ์โลกอดีต) ที่มีรุ้งพาด มี “*น้ำในบึงใส*

แจ่ว” และ “มันดูราวมีชีวิตจริง ๆ” ซึ่งอยู่แถวๆ หน้าตึกแห่งที่ 2 ตรงบริเวณยอดเขาอันเป็นสถานที่ที่ต่างจากโลกด้านล่าง (อุปลักษณะโลกปัจจุบัน) เหล่านี้ทำให้อ่านได้ว่าการเปรียบเทียบแบบเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้แต่งตั้งใจจะสื่อออกมาอย่างชัดเจนผ่านภาพเหล่านี้

“ผม” ผู้ตกสู่ช่องว่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน

ในเรื่อง “น้ำตก” ตัวละคร “ผม” ตระหนักดีว่าศิลปะในยุคอดีตทรงคุณค่ายิ่งใหญ่กว่าในยุคปัจจุบันมาก ความตระหนักนี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นสืบเนื่องจากฐานความรู้สึกสนใจและจิตปฏิกิริยาที่เพิ่มขึ้นต่อ “หล่อน” และในขณะที่เรื่องดำเนินไป ความรู้สึกรักใคร่ที่มีต่อ “หล่อน” ถูกถ่ายทอดออกมาที่แอ่งอาบนํ้าในสธารหลังบ้านซึ่งเป็นปลายน้ำของน้ำตกแห่งที่ 1 “ผม” พบกับ “หล่อน” ส่วนใหญ่ก็ตอนที่ตัวของ “ผม” กำลังอยู่ในแอ่งตรงนั้น สถานการณ์แบบนี้ทั้งหมดจะกระจุกอยู่ในครึ่งแรกของเรื่อง

แรกสุด “หล่อน” พุดถึงน้ำตกแห่งที่ 1 ที่เคยมีน้ำมากเมื่อสมัยก่อน และหลังจากที่ “ผม” ปฏิเสธคำเชิญไปเที่ยวบ้านของ “หล่อน” แล้ว ตัวเองก็รู้สึกเสียใจ ตอนนั้น “รู้สึกสายน้ำกลายเป็นเหนียวหนืด ตรึงร่างผมไว้เป็นนิรันดร์” (กนกพงศ์, 2539: 337) นี่คือการตระหนักครั้งแรกถึงความสนใจที่มีต่อหล่อน แต่ในขั้นนี้ยังไม่มียุบรวมระหว่างกันและกันแม้แต่น้อย ตอนพบกันครั้งต่อมา แม้ “ผม” จะรู้สึกตื่นเต้น แต่ก็ขุ่นเคืองใจที่อีกฝ่ายไม่มีปฏิกิริยาใดๆ ตอบสนอง แล้ว “หล่อน” ก็บอกว่าตัวเองเป็นโนรา ในขั้นนี้ ยุบรวมด้านการสืบสายเลือดกับ “ผม” จึงกระจ่างชัดและที่สำคัญกว่าสิ่งอื่นใดคือ “หล่อน” บอกว่ารู้จักผลงานอันน่าเลื่อมใสของคุณตาของ “ผม” ในฐานะโนราและรู้สึกเคารพ ด้วยยุบรวมเช่นนี้ โชคชะตาเจ้ากรรมของศิลปินในอดีตที่มีความเกี่ยวพันทางสายเลือดกับสองคนนี้จึงถูกเล่าสู่กัน และปลุกความทรงจำเกี่ยวกับตาและน้าชายของ “ผม” ให้ตื่นขึ้นมา

ในการพบกันหลังจากนั้นอีกสองสามวันทีล้าธาร “ผม” เกิด “ความรู้สึกผิดหวังและรู้สึกเศร้าต่อบางสิ่งบางอย่าง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 341) เมื่อเห็น “หล่อน” แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าทันสมัยที่ต่างไปจากการแต่งตัวตามปกติ ในจุดนี้คงมองได้ว่า นั่นคือปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นเมื่อความคาดหวังถูกทำลาย ความคาดหวังที่ว่านี่คือความรู้สึกอยากจะพา “หล่อน” ย้อนกลับไปสู่ยุคที่ศิลปะยังดำรงอยู่ในฐานะศิลปะ ยิ่งไปกว่านั้น ช่วงเวลาที่ “ผม” “คิดว่าตัวเองกำลังเผชิญกับความโดดเดี่ยวโดยแท้จริง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 348) คือ เมื่อ “ผม” ลงไปนั่งในล้าธารตอนขากลับ หลังจากได้พบกับครอบครัวของ “หล่อน” โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามี แล้ว “ผม” ก็ตาสว่าง ตระหนักในความจริงประการหนึ่งว่าสิ่งที่มาก่อนหน้าศิลปะคือการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นภาระหนักที่ “หล่อน” แบกรับอยู่ ระยะเวลาเชิงจิตวิทยาที่คั่นระหว่าง “หล่อน” กับ “ผม” กำลังยืดขยายมากที่สุด ในตอนนั้นนั่นเอง หลังจากนั้น “ผม” ลงไปเอนกายในล้าธารอีกครั้งเดียวเท่านั้น ซึ่งก็คือภายหลังการกลับมาจากภูเขาและไปลงน้ำกับเพื่อน ระหว่างที่อยู่บนเขา หูก็ได้ยินเสียงทักท้วงโนราจากโลกเบื้องล่างหลายต่อหลายครั้ง แล้ว “ผม” ซึ่งไม่สามารถตัดความสนใจที่มีต่อ “หล่อน” ได้ขาด ก็ถูกความรู้สึกอยากเป็นเจ้าของ “หล่อน” เข้าครอบครองจิตใจเป็นครั้งแรก “หล่อนถกผ้าถุงขึ้นเมื่อข้ามธาร ผมคิดว่าปลายผ้าถุงน่าจะเปียกน้ำ ถึงกระนั้นคล้ายผมจะเห็นปลีน้องกลมกลิ้งตอนหล่อนยกเท้า่าง ผมสัมผัสได้ถึงความสุขซึ่งซาบซ่านขึ้นมาในจิตใจ” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 360)

การที่ความปรารถนาเช่นนี้ของ “ผม” เกิดขึ้นหลังจากถูกน้ำตกแห่งที่ 2 ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งโรจน์แห่งอดีตปฏิเสธนั้น คือจุดที่สำคัญมาก จุดนี้สื่อเน้นว่า สำหรับ “ผม” ผลสุดท้ายก็มีแต่ปัจจุบันเท่านั้น แม้กระนั้นก็ตาม ตัวเองก็ไม่อาจทำใจยอมรับศิลปะในปัจจุบันได้ ต่อสถานที่ที่เหลื่อให้กลับไปได้เมื่อถูกอดีตปฏิเสธมา การแสดงโนราของ “หล่อน” ด้วยค่าจ้างคืนละ 500 บาทที่ “ผม” ได้ดูในภายหลังก็เป็น

เหมือนสภาพตาสว่างที่บ่งบอกว่า แม้จะเป็นการแสดงโนราจจริง “ทว่าใน
ท่อนแขนอันอ่อนช้อย ผมไม่เห็นถึงความแข็งแกร่ง ทำให้ไร้วิญญาณ”
(กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 374) นั่นเป็นเหมือนสิ่งที่เชื่อเชิงความจริง
แท้มาลบลภาพลงไปจากสายตา เมื่อมาถึงจุดนี้ก็เข้าใจเหตุผลว่า
ทำไมในเนื้อเรื่อง “หล่อน” จึงไม่ถูกระบุเรียกชื่อตัวเลย ที่เป็นเช่นนั้น
เพราะประเด็นไม่ได้อยู่ที่ผู้หญิงคนหนึ่งในฐานะบุคคลต่างเพศ แต่ช่วงเวลา
ที่ถูกถ่ายทอดเป็นสัญลักษณ์ผ่าน “หล่อน” นั้นต่างหาก คือจุดสำคัญที่
รวบรวมชั่วขณะของเหตุการณ์หลากหลายที่เกิดขึ้น ณ “น้ำตก” ไว้

ด้วยลักษณะเช่นนี้ “ผม” ไปอยู่ตรงแอ่งในลำธารในฐานะสถานที่
ผ่านคลาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของปัจจุบัน ขณะที่ใจก็หลงไหล “หล่อน” ซึ่งเป็น
สัญลักษณ์ของปัจจุบัน (และสำหรับ “หล่อน” ความเป็นปัจจุบันเช่นนั้นคือ
ฐานแห่งความมีชีวิตตนเพียงฐานเดียวเท่านั้น) แต่ในเวลาเดียวกัน ก็ไม่
สามารถลืมอดีตที่เป็นเจ้าของศิลปะ “ซึ่งหาได้มีคุณค่าเหลือเลิศจึง ‘ไม่’” ที่
ถ่ายทอดเป็นสัญลักษณ์ผ่านคุณตาได้ ผลสุดท้าย สิ่ง “ผม” ทำได้ก็มีแค่
การบอกตัวเองว่า “หรือเราได้ม้ายืนอยู่ตรงปากทางเข้าสู่ยุคแห่งการล่ม
สลายแล้วโดยแท้จริง” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 370)

สืบเนื่องจากตรงนี้ “ผม” ก็ไปยืนที่ลำธารอีก พลังความหาคำตอบ
สำหรับ “หล่อน” ซึ่งก็คือจุดยืนเชิงแนวคิดในฐานะนักเขียน “ชั่วขณะที่ผม
ยืนนิ่งอยู่กลางสายธารเพ่งจ้องยอดเขาราวมองเห็น ผมรู้ว่ามือน้ำตกสายหนึ่ง
อยู่ในความมืดเบื้องหน้านั้น แต่คิดไม่ตกว่าควรทำเช่นไรเมื่อเจอหล่อน
อีก” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 375)

น้ำตกแห่งที่ 1 นั้นจะดูเมื่อไรก็ได้ นั่นคืออุปลักษณะสำหรับ
“ปัจจุบัน” นั่นเอง “ผม” ซึ่งไม่ค่อยสนใจน้ำตกแห่งที่ 1 ที่ว่านี่ปรารถนาให้
น้ำตกแห่งที่ 2 มีตัวตนจริงๆ สำหรับ “ผม” การมีชีวิตตนของน้ำตกแห่งที่ 2
ไม่ใช่เรื่องน่าเคลือบแคลงอีกต่อไปแล้ว ในโลกแห่งความเป็นจริง น้ำตก
แห่งนั้นมีหรือไม่มี จะมองเห็นด้วยตาหรือไม่ก็ตามก็ไม่ต้องคำนึงถึงเรื่อง

ตัวตนแท้จริงแม้แต่บัดนี้ หรือหากกล่าวว่าเมื่อก่อน “เคยมีตัวตน” อยู่แน่ๆ อาจจะถูกต้องกว่า นั่นคือเรื่องที่เป็นของอดีต น้ำตกแห่งที่ 2 ซึ่งเป็นภาพหลอนที่ “ผม” ได้เห็นเพียงครั้งเดียวนั้น ปรากฏในช่วงเวลาที่ต้องแสวงหาอัตถิภาวะซึ่งเป็นตัวเอกประจำเวลากลางวัน และแม้แต่ตอนนั้นเอง ก็ยังมองไม่เห็นยอดเขาเพราะถูกเมฆบดบังอยู่ ยอดเขาบังขึ้นถึงศิลปะในยุคสมัยที่ตาของ “ผม” ถ่ายทอดความงามเลิศเลอนั้นออกมา พอถึงในสมัยปัจจุบัน สิ่งนั้นได้ถูกซ่อนเร้นจนพ้นไปจากสายตาของผู้คนแล้ว เมฆที่คลุมยอดเขาสื่อความหมายเช่นนั้น ในอีกมุมหนึ่ง ภายใต้แสงพระจันทร์ซึ่งเป็นตัวเอกประจำเวลากลางคืน ก็มองไม่เห็นน้ำตกแห่งที่ 2 สิ่งนี้ประเด็นนี้สื่อความหมายคือ ข้อเท็จจริงที่ว่า คุณค่าที่ได้ชื่อว่าเป็นความงามหาใดเหมือนซึ่งเมื่อก่อน “เคยมีอยู่” อย่างแน่แท้ นั้น ได้ไปหมดไปจากโนรายุคปัจจุบัน ซึ่งล่องสู่การแสวงหาเพื่อหารายได้ตามสภาพการณ์ที่ถูกปรับให้ศิวิไลซ์ในทางกลับกัน ณ ช่วงเวลานี้ ยอดเขาซึ่งปกติจะถูกเมฆบังอยู่เสมอกลับมองเห็นได้ชัดเจน แต่ภาพที่เห็นเพราะได้แสงจันทร์ส่องก็ไม่สวยงาม แม้แต่น้อย ส่วนนี้สื่อความถึงโนรายุคปัจจุบันที่ไร้พลังยืนหยัด

กล่าวได้อย่างหนึ่งว่า สังกัดของน้ำตกแห่งที่ 2 คือช่วงเวลาในอดีต ในปัจจุบันนี้ เส้นทางที่จะย้อนกลับขึ้นไปสู่จุดนั้นอีกครั้งได้ถูกปิดลงแล้ว การย้อนกลับไปสู่อดีตไม่สามารถทำได้ตลอดกาล น้ำในลำธารไม่ไหลย้อนกลับมา น้ำที่ไหลอยู่ในลำธารที่เวลานี้คือประวัติศาสตร์ของมรดกทางวัฒนธรรมซึ่งการดำรงชีวิตของมนุษย์ให้กำเนิดขึ้นมา トラバไตที่ยังไม่สามารถยืนยันการมีตัวตนของน้ำตกแห่งที่ 2 ได้ ก็ไม่อาจกล่าวได้เลยว่าน้ำที่ไหลผ่านแอ่งในลำธารที่ตัวเอกชอบลงไปแช่นั้นคือน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่ไหลลงมาจากสวรรค์เบื้องบน จุดนี้สื่อความหมายว่าตัวเอกไม่สามารถดูโนราจริง ๆ ได้อีกแล้วนอกจากในความทรงจำเกี่ยวกับตาของตัวเอง แต่ถึงแม้จะกล่าวเช่นนั้น ตัวเอกก็ไม่สามารถประนีประนอมกับยุคปัจจุบันซึ่งเป็นสมัยที่ทุกสิ่งถูกวัดค่าเป็นตัวเงินได้ ในบทประพันธ์นี้ “หล่อน” ถูกแสดงภาพออกมาในฐานะสัญลักษณ์ของยุคปัจจุบันซึ่งถูกวัดค่าเป็นตัวเงิน

ส่วน “ผม” ในด้านหนึ่งมีใจปฏิบัติให้แก “หล่อน” ผู้มีชีวิตอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริง อุปลักษณะส่วนนี้ ได้แก่ แอ่งในลำธารและน้ำตกแห่งที่ 1 ที่ช่วยลอบประโลมเขา และอีกด้านหนึ่งคือ “ผม” ในฐานะนักเขียนซึ่งถือว่าเป็นศิลปิน ไม่สามารถละทิ้งอดีตที่โอบอุ้มคุณค่าเชิงวัฒนธรรมได้ อุปลักษณะของอดีตที่ว่าเป็นน้ำตกแห่งที่ 2 อดีตไม่มีตัวตนแล้ว และเมื่อพยายามฝืนมองดูสิ่งที่ไม่มีความหมายนั้น ยืนยันตาของคนจะมองเห็นภาพลวง สำหรับบรรทัดสุดท้ายของเรื่อง “น้ำตก” ที่เขียนว่า “ผมได้ยินเสียงตัวเองร้องไห้เบาๆ” (กนกพงศ์ สงสมพันธุ์, 2539: 376) นั้น คงจะกล่าวได้ว่า ความอึดอัดคับข้องใจของ “ผม” ที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสมัยปัจจุบันของไทยที่เปลี่ยนโฉมหน้ารวดเร็วเกินไป ได้ย่อส่วนลงมาถ่ายทอดเป็นประโยคนี้

เอกสารอ้างอิง

กนกพงศ์ สงสมพันธุ์. 2539. *รวมเรื่องสั้นแผ่นดินอัน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: นาค.

Udo, Seiji. 2012. *Gendai Thai no Posuto Modan Tanpenshu* (รวมเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยโพสโตโมเดิร์น). Osaka: The Daido Life Foundation.